

notes 23_2021
konserwatorski

Redaktor naczelny
Joanna Ważyńska

Komitet redakcyjny
Ewa Potrzebicka – przewodnicząca
dr hab. Marzenna Ciechańska
dr hab. Elżbieta Jabłońska
dr Władysław Sobucki
Bogdan Filip Zerek

Projekt okładki **Waldemar Koralewski | Portlab**
Projekt wnętrza **Waldemar Koralewski, Ewa Dajksler | Portlab**
Redakcja i korekta **Agnieszka Konopka**
Tłumaczenie streszczeń **Szymon Żuchowski**
Skład **Andrzej Dybowski**

Copyright © Biblioteka Narodowa, Warszawa 2021

ISBN 978-83-8259-279-5 (publikacja w wersji elektronicznej)
ISSN 2657-3083

ISBN 978-83-8259-278-8 (publikacja w wersji drukowanej)
ISSN 1509-5681

Nakład 200 egz.
Druk i oprawa: Drukarnia POZKAL Spółka z o.o.
Spółka komandytowa, Inowrocław

Kroje pisma
Utopia, Zaluski

Biblioteka Narodowa
al. Niepodległości 213
02-086 Warszawa
www.bn.org.pl

notes 23_2021
konserwatorski

Biblioteka Narodowa

Warszawa 2021

Spis rzeczy

9 — Od Redakcji

Polityka ochrony i konserwacji zbiorów

- 15 — Narodowy Zasób Biblioteczny w Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej im. Witolda Gombrowicza w Kielcach
Andrzej Dąbrowski, Bożena Piasecka

Fizyka, chemia i mikrobiologia w ochronie i konserwacji zbiorów

- 29 — Fizykochemiczne badania tybetańskiej kolekcji manuskryptów Drangsong z Mustangu w Nepalu
Agata Szubartowska, Alicja Świącicka, Agnieszka Helman-Ważny, Grażyna Zofia Żukowska, Barbara Wagner
- 53 — A Physicochemical Analysis of the Tibetan Drangsong Manuscript Collection from Mustang, Nepal
Agata Szubartowska, Alicja Świącicka, Agnieszka Helman-Ważny, Grażyna Zofia Żukowska, Barbara Wagner
- 77 — Szczegółowe badanie składu pierwiastkowego wskaźników Neevela: nowa propozycja wzbogacenia diagnostyki stanu rękopisów archiwalnych
Barbara Wagner, Anna Czajka

Historia, badania i konserwacja fotografii

- 107 — Konserwacja szklanych negatywów autorstwa Edwarda Janusza pochodzących z Galerii Fotografii Miasta Rzeszowa jako proces przygotowawczy do digitalizacji kolekcji
Krzysztof Dudek
- 123 — Konserwacja i zabezpieczenie kolekcji autochromów autorstwa Jana Zdzisława Włodka
Anna Seweryn

Z praktyki konserwatora

- 145 — Acetyloceluloza – trudna spuścizna konserwatorska w świetle doświadczeń w konserwacji plakatów propagandowych z zasobu Archiwum Akt Nowych
Ewa Langowska, Magdalena Szymańska, Magdalena Wiercińska
- 173 — Rękopis *Theatrum virtutum...* Tomasza Tretera w świetle zagadnień technologicznych
Maciej Wieczorek

Konferencje, warsztaty, wydarzenia

- 191 — Kalendarium wydarzeń 2021
Agata Lipińska
- 205 — Polemika
- 209 — Noty o Autorach

Contents

- 9 — **Editor's Note**
- Preservation and Conservation Policy**
- 15 — **National Library Resource in the Witold Gombrowicz Voivodeship
Public Library in Kielce**
Andrzej Dąbrowski, Bożena Piasecka
- Physics, Chemistry and Microbiology in Preservation
and Conservation**
- 53 — **A Physicochemical Analysis of the Tibetan Drangsong Manuscript
Collection from Mustang, Nepal**
Agata Szubartowska, Alicja Świącicka, Agnieszka Helman-Ważny,
Grażyna Zofia Żukowska, Barbara Wagner
- 77 — **Detailed study of the elemental composition of Neevel indices: a new
proposal to enrich the determination of the condition of archival
manuscripts**
Barbara Wagner, Anna Czajka
- History and Conservation of Photography**
- 107 — **Conservation of Edward Janusz's glass negatives from
the Photo Gallery of the City of Rzeszów as a preparatory process
for the digitization of the collection**
Krzysztof Dudek
- 123 — **Conservation and preservation of the autochrome collection
by Jan Zdzisław Włodek**
Anna Seweryn

From a Conservator's Practice

- 145 — Acetylcellulose: difficulties in the conservation of propaganda posters
from the collection of the Central Archives of Modern Records
Ewa Langowska, Magdalena Szymańska, Magdalena Wiercińska
- 173 — The manuscript of *Theatrum virtutum...* by Tomasz Treter:
technological issues
Maciej Wieczorek

Conferences, Workshops, Events

- 191 — Calendar of Events in 2021
Agata Lipińska
- 205 — Polemics
- 209 — **About Authors**

— Od Redakcji

Od 1999 roku „Notes Konserwatorski” rozpoczyna się działem poświęconym tematyce polityki ochrony zbiorów. Początkowo nosił on tytuł *Polityka ochrony zbiorów*, z czasem zaś *Polityka ochrony i konserwacji zbiorów*. Potraktowanie tego tematu jako nadrzędnego stanowi główną ideę założycielską czasopisma, wydawanego wówczas przez Dział Ochrony i Konserwacji Zbiorów BN. Na łamach periodyku upowszechniano liczne rozważania teoretyczne, opisy prac badawczych oraz praktyczne ich realizacje w księżnicach i archiwach. Naturalną kontynuację tego obszaru tematycznego stanowią prezentacje działań bibliotek, których wybrane zbiory wchodziły w skład Narodowego Zasobu Bibliotecznego. Włączenie zbiorów księżnicy do NZB stanowi świetną okazję do pokazania pracy i starań osób, które w różny sposób – uzależniony od warunków lokalowych, wielkości zbioru oraz możliwości finansowych biblioteki – angażują się, zgodnie z wytycznymi określonymi w przepisach, w rozwiązywanie problemów związanych z ochroną zbiorów.

W aktualnym numerze „Notesu” Andrzej Dąbrowski i Bożena Piasecka przedstawiają Wojewódzką Bibliotekę Publiczną im. Witolda Gombrowicza w Kielcach. W 2016 roku do NZB włączona została Kolekcja Sancygniowska, pozostałość biblioteki dworskiej rodziny Deskurów. Autorzy prezentują postać Andrzeja Deskura, ziemianina, działacza niepodległościowego, przedsiębiorcy i założyciela

biblioteki, oraz historię i charakter księgozbioru, w skład którego wchodzi, między innymi, XVII- i XVIII-wieczne polonica, głównie o tematyce historycznej. Dzięki staraniom dyrekcji i opiekunce zbiorów kolekcja umieszczona została w zmodernizowanym budynku biblioteki, w warunkach odpowiadających najwyższym standardom przechowywania zbiorów.

Z wielką satysfakcją i przyjemnością przedstawiamy również dwa niezmiernie ciekawe artykuły na temat konserwatorskich prac badawczych. Interdyscyplinarna grupa naukowców – Agata Szubartowska, Alicja Świącicka, Agnieszka Helman-Ważny, Grażyna Zofia Żukowska oraz Barbara Wagner – prezentuje w swoim artykule badania fizykochemiczne tybetańskich, królewskich manuskryptów Drangsong z Mustangu. Badania zostały wykonane w ramach projektu „Jak ochronić królestwo przy pomocy tybetańskich manuskryptów: Analiza kodykologiczna i historyczna królewskiej kolekcji Drangsong z Mustangu w Nepalu”. Autorki opisują różnorodne specjalistyczne metody instrumentalne, jak RTI, XRF, analiza składu włóknistego, których zastosowanie umożliwiło zgromadzenie danych na temat sposobu wykonywania i stanu zachowania papieru. Otrzymane wyniki stanowią wkład do tworzenia bazy referencyjnej do dalszych badań papierów z obszaru Tybetu. Z uwagi na szczególnie interesującą tematykę artykuł prezentujemy w językach polskim i angielskim.

W konserwacji zabytkowych zbiorów rękopiśmiennych od lat znana jest metoda oceny stanu zachowania atramentów żelazowo-galusowych przy pomocy pasków Neveela. Wolne jony żelaza, katalizujące reakcje korozji atramentów, wywołują na paskach charakterystyczne wybarwienie, sygnalizujące zagrożenie dla trwałości rękopisów. Anna Czajka i Barbara Wagner przedstawiają koncepcję wykorzystania pasków Neveela w celu rozszerzenia informacji na temat składu pierwiastkowego atramentów, bez konieczności mechanicznego pobierania próbek. Na podstawie obserwacji płynących z wieloletniego doświadczenia w stosowaniu tej metody, autorki proponują wykorzystanie pasków Neveela do pełniejszej diagnostyki atramentów i – przy zastosowaniu metod instrumentalnych – dowodzą jej wysokiej skuteczności.

W dziale poświęconym warsztatowi konserwatora prezentujemy dwa artykuły dotyczące konserwacji fotografii oraz jeden – konserwacji historycznych plakatów i afiszy propagandowych.

Krzysztof Dudek przedstawia proces konserwacji 1050 szklanych negatywów powstałych na przełomie XIX i XX wieku w zakładzie fotograficznym Edwarda Janusza w Rzeszowie, uwieczniających wizerunki mieszkańców oraz historyczne widoki miasta. Przyjęte założenia konserwatorskie, realizowane w kolejnych etapach prac, doprowadziły do zabezpieczenia negatywów przed uszkodzeniem mechanicznym. Usunięcie zanieczyszczeń i scalenie szklanych podłoży spowodowało natomiast uczytlnienie warstwy obrazowej do stanu umożliwiającego cyfryzację zbioru. W opisie przebiegu konserwacji negatywów wątpliwości budzić może dobór środka czyszczącego. W tym miejscu chcemy podkreślić, że konserwatorzy z Biblioteki Narodowej nie stosują ani nie rekomendują stosowania w procesie konserwacji zabytkowych obiektów środków czyszczących przeznaczonych do domowego użytku, nieprzebadanych pod kątem bezpieczeństwa wykorzystania w konserwacji zabytków. Zdajemy sobie sprawę jednak, że takie niekonwencjonalne działania w codzienności prac konserwatorskich również mają miejsce i nie panuje pod tym względem całkowita jednomyślność w środowisku konserwatorskim. Z uwagi na fakt, iż „Notes Konserwatorski” stanowi przestrzeń prezentacji różnych działań badawczych i praktycznych, które łączą zainteresowanie oraz troska o dobrostan zabytkowych zbiorów, prezentujemy niniejszy artykuł ze świadomością, że opisane metody mogą budzić kontrowersje, pozostawiamy zatem miejsce na polemikę.

Anna Seweryn opisuje przebieg konserwacji i zabezpieczenia zbioru 251 autochromów. To pierwszy masowy proces otrzymywania fotografii barwnych na płytach szklanych, technika rzadko spotykana w polskich zbiorach, a prezentowana kolekcja stanowi największy zbiór autochromów w Polsce. Ich autorem jest Jan Zdzisław Włodek, uczony, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, dyplomata, społecznik i fotograf. Autochromy przedstawiają przede wszystkim faunę i florę Tatr, a także sceny z życia rodzinnego. Na uwagę zasługuje też pierwsze barwne zdjęcie wnętrza krakowskiego kościoła Mariackiego datowane

na 1913 rok – jeden z najcenniejszych obrazów znajdujących się w tym zespole. Autorka przybliży historię powstania i technologię wykonania autochromów, opisuje charakter zniszczeń, przebieg prowadzonych zabiegów oraz szczegóły decyzji konserwatorskich.

Ewa Langowska, Magdalena Szymańska i Magdalena Wiercińska przedstawiają proces konserwacji plakatów i afiszy propagandowych z czasów wojny polsko-bolszewickiej, znajdujących się w kolekcji Archiwum Akt Nowych w Warszawie. Do zabezpieczenia większości z nich stosowano w przeszłości acetylcelulozę. Po latach ogromny problem stwarza wyekstrahowanie kleju, który wniknął w głąb struktury papieru. Konserwacja ta stała się okazją do poruszenia na nowo tematu stosowania do zabezpieczania zbiorów na papierze, masowo i przez dekady, kleju na bazie acetylcelulozy. Autorki przypominają historię wykorzystywania w konserwacji klejów na bazie octanu celulozy, ze szczególnym uwzględnieniem polskich realiów.

Wyjątkowy temat podjął Maciej Wiczorek, który jako konserwator-praktyk w swoim artykule zajmuje się analizą zagadnień technologicznych rękopisu Tomasza Tretera ze zbiorów Biblioteki Narodowej, zawierającego projekty do cyklu emblematów dedykowanych biskupowi Stanisławowi Hozjuszowi. Zbadanie aspektów innych niż ikonograficzne, takich jak konstrukcja bloku czy rodzaj papieru, pozwala uzyskać cenne informacje na temat warsztatu artysty, pierwotnej formy i funkcji rękopisu. W przyszłości badania mogłyby zostać rozszerzone o analizę rysunków Tretera z wykorzystaniem fotografii multispektralnej.

W kalendarium Agata Lipińska prezentuje wydarzenia konserwatorskie, które odbyły się w 2021 roku w Polsce i Europie. Większość z nich miała nadal formę warsztatów i konferencji zdalnych. Na tym tle wyróżniają się, współorganizowane przez Bibliotekę Narodową, XXV Spotkania Konserwatorskie „Sztuka Konserwacji”, a w tym VI sesja poświęcona konserwacji zbiorów bibliotecznych, pod merytorycznym patronatem BN.

Rozpoczęta w poprzednim numerze dyskusja dotycząca tematu zastosowania pochodnych chinoliny do dezynfekcji zabytkowych druków znajduje swoją kontynuację w aktualnym numerze.